

Xosé Núñez Búa e o activismo cultural de preguerra na comarca arousa (2ª parte)

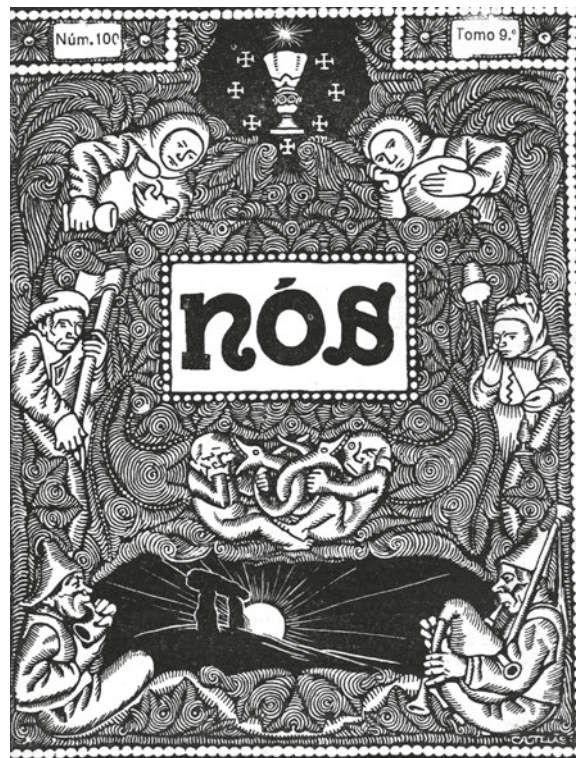
Por: Emilio Xosé Insua

COLABORACIÓN CO SEMINARIO DE ESTUDOS GALEGOS

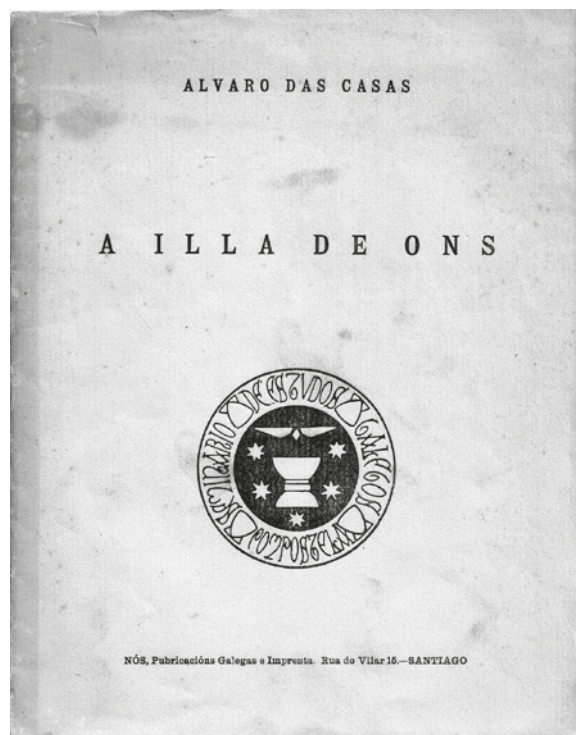
Desde a súa instalación na capital arousa por volta de 1919, Núñez Búa frecuentaría nos primeiros anos o trato do poeta Ramón García Lago, que obtivo un premio nos Xogos Florais de Teruel co seu poema “Resurrexit” e foi por iso mesmo obxecto dun con-corrido banquete de homenaxe en novembro de 1920. Outro tanto pode dicirse a respecto do pintor cesureño Carlos Maside, daquela empregado dun comercio en Vilagarcía, co que gustaba de dar longos paseos ata Ferrazo e mais dos rianxeiros Castelao, Manuel Antonio, Rafael e Eduardo Dieste, que cruzaban periodicamente a ría para visítalo, charlar con el de literatura ou debater de política.

Levado da man dos irmáns Bouza Brei, Fermín e *Lucho*, Núñez Búa vinculouse aos labores do Seminario de Estudos Galegos, concretamente nas súas seccións de Etnografía e Pedagogía. Florentino L. Cuevillas, a quen acompañou en varias campañas arqueolóxicas, cita en varios dos seus traballos como informante e descubridor de petróglifos en Tenorio (Cotobade). Escribiu Núñez Búa en *Galicia Emigrante* (setembro de 1958) que “nun barquiño meu, en 1926, facían a travesía dende Vilagarcía a Neixón, fronte a Rianxo, Floro e Fermín Bouza Brey pra esprorar nun gran xacimento prehistórico”. Sabemos, asemade, que en novembro de 1932, Núñez Búa traballou na compañía de García Vidal, Filgueira Valverde, Alonso Ríos e outros nun proxecto de “Patronato Escolar de Formación Campesina” ou “da Escola Rural”.

Desa vinculación á entidade derivan en definitiva algunhas das súas colaboracións no boletín *Nós*. No quinto número do mesmo (24 de xuño de 1921), concretamente na sección “Os homes, os feitos, as verbas”, Núñez Búa dá conta duns achados arqueolóxicos realizados polo erudito local arousan Fernández Gil y Casal no Castro Alobre. No número 15 (1 de xaneiro de 1923), na sección “Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza”, reproducíronse varias “adiviñas” populares recollidas por Núñez Búa en terras de Tenorio. O mesmo acontece co “Canto de xaneiras” recompilado por el no mesmo enclave territorial e reproducido no número 21 de *Nós* (15 de setembro de 1925). No número 24 (15 de decembro de 1925), asina con iniciais (J.N.B.) unha recensión da novela *Vida gris*, da escritora pontevedresa Sarah Lorenzana, que xira arredor dun caso de amor adúltero. A xuízo do noso autor, toda a novela “está tecida con atraente sinxeleza i-eisposta con léxico ben traballado”, mais finalmente declara preferir “algúns dos contos d’ista autora, moitos dos cales están feitos lembrando esceas presenciadas por elas na súa Terra”. E, por último, nun dos números da segunda xeira do boletín *Nós*, o 31 (25 de xullo de 1926), apareceu

Capa do número 100 do boletín *Nós*. 15 de abril de 1932

Capa do traballo de Álvaro das Casas sobre a Illa de Ons.

da súa man un poema popular bretón traducido para a nosa lingua co título de “Morriña”, que está protagonizado por un mozo montañés forzado a embarcar na mariña de guerra francesa e que morre envolto en saudades da súa terra.

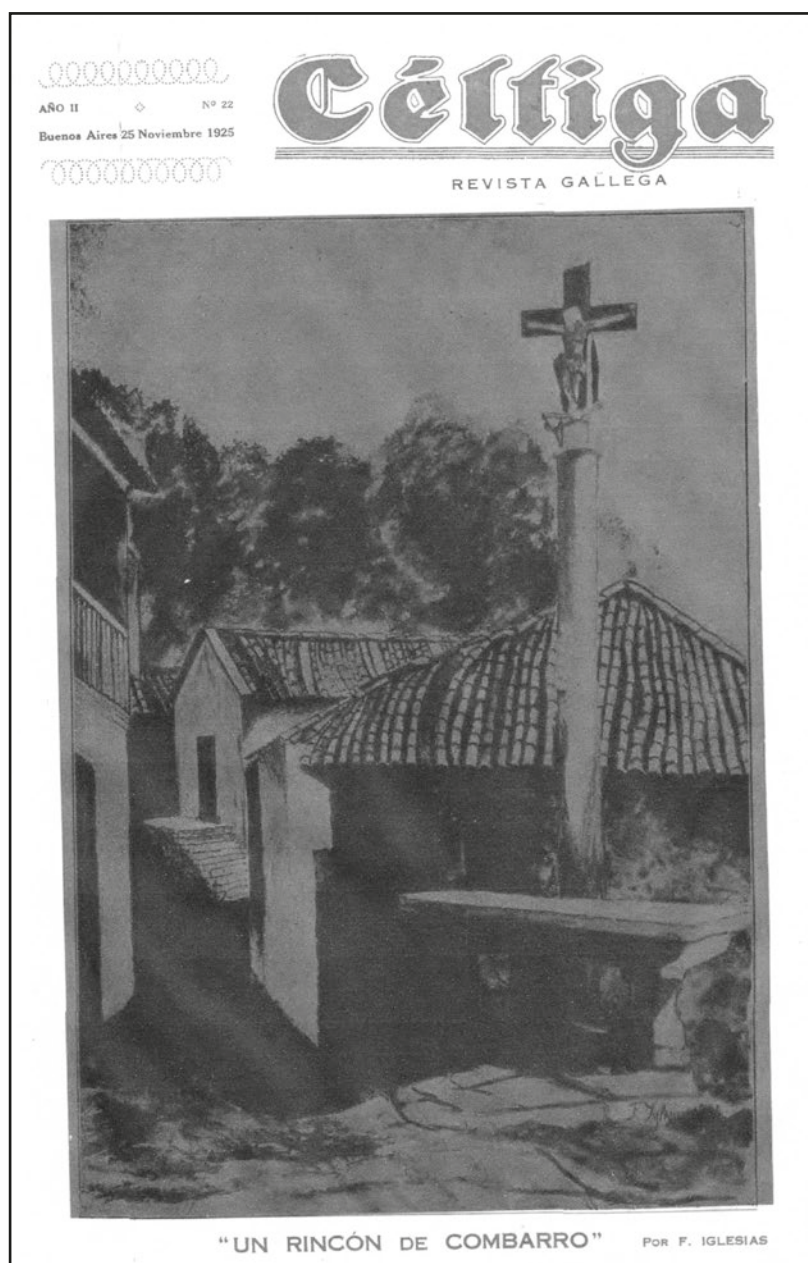
Aínda que o seu vínculo co SEG parece decaer un tanto a partir de 1926, rexorde con forza entre os anos 32-34, despois de que Núñez Búa deixase a súa responsabilidade de secretario de propaganda no Comité Executivo do Partido Galeguista. Na memoria do curso 33-34 aparece como socio de número en Vilagarcía, canda Luís Bouza-Brei, Eduardo G. Reboredo, *Roxerius* (Roxelio Pérez), Antón Vicente González, os irmáns Elpidio e Luís Villaverde e mais Roxelio Vázquez Silva. Tamén é citado entre os mecenas pecuniarios da institución, canda os vilagarcíans José Viqueira Barrio, Dámaso Carrasco, Luís Villaverde, José Reboredo Isla e Isidoro Grada Arnero. Nesta época participa nunha ponencia con Filgueira Valverde, García Vidal, Alonso Ríos e outros para crear no propio SEG un “Patronato Escolar de Formación Campesina”, encargado de estudar as mellores alternativas para o desenvolvemento da escola rural galega. O modelo que máis o convenceu, nese sentido, foron as escolas rurais danesas (as *folkehøjskoler*) e así o puxo de manifesto en diversas ocasións: nos “cursos de extensión escolar” celebradas polo SEG no instituto de Pontevedra en agosto de 1935, nunha conferencia impartida no “Casal Galeguista” de Vigo o 27 de decembro dese mesmo ano, etc.

Sobre o papel desempeñado polo SEG no fomento da cultura galega impartiría en agosto de 1934 unha conferencia en Donosti, durante unhas xornadas de convivio con outras intelectuais cataláns e vascos. Ese texto serviulle logo de base para o artigo que publicou, xa no exilio, no terceiro número da revista *Galeuzka*, en 1945, se ben engadindo algunhas notas reivindicativas que cobraban loxicamente sentido visto o infeliz destino que os franquistas reservaron para esa emblemática entidade galeguista e para unha parte non pequena dos seus animadores.

COLABORADOR DA REVISTA GALAICO-ARXENTINA CÉLTIGA

En paralelo ao labor docente e ás súas variadas inquietudes culturais, Núñez Búa, que xa colaborara sendo adolescente en Ourense e asesorado por Florentino L. Cuevillas cos xornais *La Región* e *La Voz Pública*, cultivaría desde Vilagarcía o xornalismo, enviando colaboracións esporádicas a diarios vigueses como *Galicia* e *El Pueblo Gallego*, achegando algunha que outra crónica para o prestixioso xornal madrileño *El Sol* (do que chegou a ser designado correspondente en Vilagarcía a finais de 1925) e colaborando, sobre todo, coa revista galaico-arxentina *Céltiga*, promovida en Bos Aires polos arousáns Domingos Rial Seijo (que tamén foi administrador do xornal *Correo de Galicia*) e Lorenzo Garrido.

En *Revoeira*, na entrega titulada “Epitafios”, contou as bromas que se facían mutuamente dous dos máis destacados redactores durante

Capa dun exemplar da revista Céltiga

un tempo de *Céltiga*, Eduardo Blanco Amor e Ramón Suárez Picallo e tamén indicou que a afección polo mundo da literatura e da prensa de Rial Seijo nacéralle antes de emigrar á Arxentina exercendo como mancebo na botica que o poeta Lisardo R. Barreiro tiña en Vilagarcía. Téñase en conta que, correspondendo á gratuidade con que o director do Colexio León XIII enviou materiais á publicación galaico-arxentina, *Céltiga* emprestou o seu apoio entusiasta para varias das súas iniciativas en Vilagarcía, como a Biblioteca Popular (vide nº 58) e a Exposición de Arte Galega de 1928 (vide nº 76 e nº 77).

A nómina de colaboradores vilagarcíans autóctonos ou adoptivos na revista *Céltiga* resulta ben nutrida: Fernández Gil y Casal, Lisardo R. Barreiro, Francisco Porto Rey, Armando Cotarelo Valledor, os irmáns Lucho e Fermín Bouza Brei, Luís Villaverde Rey, os irmáns Telmo e Carlos Lago Maslloréns, Eduardo García Reboledo, Rosendo Barreiro Beloy... A todos eles aínda cabería sumar outras figuras da cultura comarcal, como o poeta Cabanillas, o escultor Asorei, o xornalista vilanovés Julio Camba e a escritora Herminia Fariña, tan vencellada a Simes-Meaño. Na parte gráfica, fotografías do entorno paisaxístico, do porto e das principais rúas e edificios singulares do enclave vilagarcían foron de aparición frecuente na revista.

Os traballos de Núñez Búa en *Céltiga* corresponden a índoles moi variadas. Hai, en primeiro lugar, algunhas fotografías da súa autoría que serviron para testemuñar algunhas das actividades didácticas desenvolvidas no Colexio León XIII: unha excursión á Lanzada, a celebración do maio, etc. Outras son mostras da súa propia vocación literaria como prosista, tanto en galego como en castelán, con relatos como “O canteirño” (nº 18), “O melro engaiolado” (nº 29-30), “Cuentos de reyes” (nº 49), “A gata da fidalga” (nº 60) e “Señor Alberte o caseiro” (nº 94).

Trátase, en xeral, de narracións breves e estilizadas, de protagonismo popular preferentemente, cheas de humanismo e sensibilidade social e ecolóxica *avant la lettre*, nas que resulta difícil non ver o influxo das “cousas” de Castelao e dos contos de Dieste. A protagonista de “O canteirño”, por exemplo, unha muller labrega pobre, abandonada e solitaria, é da mesma estirpe que as respectivas “Marquesiña” e “Estreliña” retratadas polos autores rianxeiros. O merlo que protagoniza outro dos contos déixase morrer antes que seguir encerrado nunha gaiola dun amo taberneiro, cruel e egoísta, do mesmo xeito que o *sinnfeiner* irlandés Mac Swiney preferiu consumirse en folga de fame antes que ceder perante os designios tiránicos e colonialistas do ocupante inglés. No “Cuento de Reyes” un neno de familia rica e corazón bondadoso decide regalar todos os xoguetes que lle trouxeron os Reis á súa compañeira de xogos infantís, unha filla da paupérrima porteira que atende o edificio en que reside esa familia. En “Señor Alberte o caseiro” o protagonista é un vello solitario e alcoholizado que acaba morrendo deitado sobre a tumba de quen fora a súa feliz compañeira doutros tempos. E no conto “A gata da fidalga” (nº 60) Núñez Búa deixa en evidencia a ridícula teima, por antinatural, dunha fidalga beata por evitar toda inclinación erótico-afectiva.

Un terceiro tipo de colaboracións de Núñez Búa con *Céltiga*, en fin, sitúannos no eido da opinión xornalística máis ou menos literaturizada. Así en “O traballo do labrego” (nº 42), fixo un canto á importancia do labor agrario para o día a día,

Capa da primeira edición de Revoeira

alimenticio e espiritual, do conxunto da sociedade, afirmando que ese xeito de vida en contacto coa natureza superaba con creces como ideal os novos modelos *urbanitas* e industrializadores que daquela se estaban impoñendo na Galiza, mentres que no traballo “Arelas” (nº 173), dun xeito moi lírico, acertou a condensar as aspiracións enxebristas, universalistas, pacifistas, integradoras, dignificadoras e de progreso para o pobo da ideoloxía galeguista que profesaba.

A revista reproduciu no seu número 152, ademais, o texto que Núñez Búa dedicou a Vilagarcía no *Libro de Oro de la Provincia de Pontevedra*, de P.P.K.O., editado en 1930. Nese texto retrataba o papel da cidade ao longo do século XIX como destino favorito de bañistas de dúas clases totalmente diferenciadas: unha, a do “señorío antergo y heráldico, sostenido con dineros de buena calidad y prestigiado doctoralmente por universitarias y canónicas mucetas; outra, a da multitude de “labriegos de las altas tierras de Arzúa y Melide, de los valles de Deza y Trasdeza, y aun de la brava *Terra de Montes*”. Uns e outros, engadía Núñez Búa, “llegaban desde las tierras del interior, a partir de junio, para saturar el pecho de la brisa yodada y bretemosa de veiramar y meter en la médula de los ojos el fino paisaje de esta Arousa”. A seguir, glosaba Núñez Búa o proceso de espertar de Vilagarcía como enclave comercial senlleiro da ría arouzá e a dinámica de crecemento que conduciu á fusión / absorción dos núcleos de Carril e Vilaxoán “para hacer valer mejor sus derechos, para vigorizarse mutuamente”. O artigo remataba aplaudindo a intervención do concello no entorno da praia Compostela, para facer dela un elemento de atracción decisivo para unha cidade en constante medre.

Núñez Búa en 1978.

CODA

Cando os seus amigos vilagarcíans lle organizaron un banquete de despedida co gallo do seu traslado a Vigo, enviaron á prensa unha nota (véxase o xornal pontevedrés *El País* de 15 de outubro de 1935) na que poñían negro sobre branco algúns dos méritos que adornaran a contribución xeral do homenaxeado ao progreso da vila arouzá, méritos que nós tentamos reconstruír e expoñer o mellor que soubemos nas liñas precedentes. Mal podía imaxinar entón Núñez Búa, en todo caso, que pouco tempo despois se desataría a cruel guerra do 36 e, con ela, un rosario de tráxicas perdas, un trebón de violencia cega sobre moitos dos seus amigos e un duro e longo exilio a vivir en carne propia na outra banda do Océano.